

نظری به تاریخ کتاب و روزنامه زبان به فارسی

سعید نفیسی

روزنامه دولتی

تا اواخر دهه ۳۰*

نخستین چاپخانه در ایران

از سخن یک تن از مبلغان کاتولیک که چندی ساکن اصفهان بوده است چنین برمی‌آید که در نیمه دوم قرن یازدهم هجری نخستین چاپخانه را که از اروپا وارد کرده بودند در جلغای اصفهان دایر کرده‌اند. معلوم نیست که این چاپخانه برای زبان فارسی بوده است یا زبان ارمنی و تاکنون چیزی که در آنجا چاپ شده باشد به دست نیامده است.

نخستین کتابهای چاپی زبان فارسی

نخستین کتابهای چاپی فارسی در آغاز قرن سیزدهم هجری در هندوستان فراهم شده است. خاورشناسان انگلیسی مقیم کلکته نخستین چاپخانه سربی را در آغاز قرن سیزدهم هـ (آغاز قرن ۱۹م) در آن شهر دایر کرده‌اند و نخستین چاپخانه سنگی برای زبان فارسی در هند از ۱۲۲۵ قمری (۱۸۱۰م) دایر شده است. در این دو چاپخانه نخستین بار شروع به چاپ کتابهای فارسی کرده‌اند. چندی بعد در ترکیه نیز چاپ کتابهای فارسی آغاز گردیده و نخستین کتابی که در آنجا چاپ شده «لسان العجم» یا «فرهنگ شعوری» است که فرهنگ زبان فارسی به ترکی است و در قسطنطنیه نیز در ۱۲۵۵ قمری (۱۸۳۹م) چاپ شده است. سپس در قاهره نیز شروع به طبع و نشر برخی از کتابهای فارسی کرده‌اند.

نخستین کتابهای چاپ ایران

اولین چاپخانه‌ای که در ایران شروع به طبع کتابهای فارسی کرده است چاپخانه «سربی» است که به دستور عباس میرزا نایب‌السلطنه ولیعهد ایران در تبریز دایر گردیده این چاپخانه در سال ۱۲۳۲ ق (۱۸۱۷م) وارد شده و نخستین کتابی که از آن بیرون آمده است «رساله جهادیه» تألیف میرزا عیسی قائم مقام فراهانی است که در جنگ دوم با روسیه در احکام جهاد تألیف شده و در ۱۲۳۴ ق (۱۸۱۹م) در تبریز به چاپ رسیده. در تهران چاپخانه سربی دیگری تأسیس کرده‌اند و نخستین کتابی که انتشار داده «حیات القلوب» تألیف ملامحمدباقر مجلسی است که در ۱۲۴۰ ق (۱۸۲۴ میلادی) چاپ شده، در این دو چاپخانه سربی به جز قرآن و زادالمعاد تألیف مجلسی چندین کتاب مذهبی فارسی و گاهی کتابهای

عربی نیز چاپ کرده‌اند که بیشتر آنها از مؤلفات مرحوم مجلسی است. در ۱۲۴۴ ق (۱۸۲۸م) در تبریز به چاپ سنگی آغاز کرده‌اند.

عباس میرزا نایب‌السلطنه ولیعهد در زمان خود جوانانی را برای فراگرفتن این فن به روسیه فرستاده و ایشان پس از بازگشت از این سفر یک چاپخانه سنگی با خود به تبریز آورده‌اند و نخستین کتابی که از این چاپخانه بیرون آمده «زادالمعاد» است که در ۱۲۴۴ ق (۱۸۲۸م) به پایان رسیده است. تا چندی کتابهای چاپ سنگی را به خط نسخ می‌نوشتند و تنها در اوایل سلطنت محمدشاه (۱۲۵۰-۱۲۶۴ ق = ۱۸۳۴-۱۸۴۸م) چاپ کتاب به خط نسخ تعلیق و گاهی هم به خط شکسته رواج یافته است. چاپخانه سربی در تبریز تا ۱۲۶۷ ق (۱۸۵۱م) و در تهران تا ۱۲۸۱ ق (۱۸۶۴م) دایر بوده است. پس از آن چاپ سربی منسوخ شده و تا مدتی تنها کتابها را با چاپ سنگ طبع کرده‌اند.

در پایان قرن سیزدهم هجری و قرن نوزدهم میلادی یک چاپخانه سنگی در شیراز و چاپخانه دیگری در اصفهان دایر گردید. چهارمین شهری که چاپخانه در آن دایر شده شهر ارومیه (رضائیه) بوده است. پس از آنکه نزدیک سی و سه سال چاپخانه سربی در ایران متروک مانده بار دیگر در ۱۳۱۴ ق (۱۸۹۷م) چاپخانه سربی نخست در تهران و سپس در شهرهای دیگر ایران دایر شده است.

نخستین روزنامه‌های فارسی در جهان

نخستین روزنامه‌های فارسی در کشور هندوستان منتشر شده و اولین روزنامه‌ای که چاپ شده روزنامه‌ای است که در دهلی در سال ۱۲۱۲ ق (۱۸۹۸م) تأسیس کرده‌اند. سپس در ۱۲۵۵ ق (۱۸۱۰م) شخصی به نام اکرم علی در همان چاپخانه سنگی که در بمبئی دایر کرده بود روزنامه‌ای به نام هندوستانی منتشر می‌کرده. سپس در ۱۲۲۷ ق (۱۸۲۲م) روزنامه «مرآة الاخبار» در همان شهر منتشر شده و در همان سال یک مجله هفتگی به نام جام جهان نما انتشار یافته که چندی بعد تبدیل به روزنامه‌ای به زبان اردو شده است.

در ۱۲۳۸ ق (۱۸۲۳م) مجله هفتگی دیگری به نام شمس الاخبار منتشر می‌شده. روزنامه‌های دیگر فارسی

معلوم نیست در چه تاریخ قطعی منتشر می‌شده است.

روز جمعه ۵ ربیع‌الثانی ۱۲۶۷ ق (۷ فوریه ۱۸۵۱ م) در تهران اولین روزنامه منظم هفتگی را به زبان فارسی منتشر کرده‌اند و گویا اولین بار که در زبان فارسی کلمه «روزنامه» را به این معنی جدید به کار برده‌اند در همان زمان بوده است. این شماره در هشت صفحه به قطع رحلی منتشر می‌شده و صفحه اول و آخر آن سفید می‌مانده، از صفحه دوم شیر و خورشید درشتی در میان دو درخت که زیر پای آن گل و بوته است کشیده‌اند و بالای آن به خط نسخ درشت عبارت «یا اسدالله الغالب» را نوشته‌اند و پیداست که این عبارت اشاره به همان شکل شیر بیرق ایران است. متن روزنامه تا آخرین روزی که انتشار یافته به خط

نسخ تعلیق روشن و گاهی بسیار خوب به چاپ سنگی منتشر شده و تا مدتی عناوین اخبار و مطالب را به خط نسخ جلی می‌نوشته‌اند. در شماره اول، این روزنامه هنوز نامی ندارد و تنها از شماره دوم به بعد نام آن روزنامه وقایع اتفاقیه گذاشته‌اند. از شماره ۴۷۲ مورخ پنجشنبه ۱۹ صفر ۱۲۷۷ ق (۶ سپتامبر ۱۸۶۰ م) نام روزنامه را تغییر داده و اسم آن را روزنامه دولت علیه ایران گذاشته و گاهی هم روزنامه دولتی چاپ کرده‌اند. آخرین شماره آن که شماره ۶۵۰ باشد در دهم ذیحجه ۱۲۸۷ ق (۲ مارس ۱۸۷۱ م) منتشر شده و پس از آن روزنامه دیگر به نام ایران انتشار یافته. از این قرار این روزنامه بیست سال و هفت ماه تمام به جز شانزده شماره اول که روز جمعه طبع شده مرتباً هر روز پنج‌شنبه در تهران انتشار یافته است.

در تمام این مدت قطع روزنامه همان رحلی بوده، گاهی چهار صفحه، گاهی شش صفحه و گاهی هم هشت یا دوازده صفحه بوده است. تا مدتی مطالب آن را دو ستونی چاپ کرده‌اند و سپس یک ستونی شده است.

از شماره ۴۷۱ مورخ پنجشنبه ۲۸ محرم ۱۲۷۷ ق (۱۶ اوت ۱۸۶۰ م) تا شماره ۶۰۰ مورخ پنجشنبه ۷ ذیحجه ۱۲۸۳ ق (۱۳ مارس ۱۸۷۶ م) نخست هر شماره منظم‌اً مصور بوده و کم‌کم از تصاویر آن کاسته‌اند. در پای برخی از این تصاویر که پیداست نقاشی با مرکب چاپ کشیده است و چاپ سنگی کرده‌اند امضای میرزا بزرگ غفاری نقاش معروف آن زمان دیده می‌شود. این تصاویر گاهی مناظر و اشکال ساختمانها و منظره‌ای از وقایع ایران را نشان می‌دهد ولی بیشتر تصاویر آن درباریان و کارگران دولت است که در آن شماره اخباری درباره آنها مانند نصب به کار مهم و گرفتن نشان و یا خلعت و غیره چاپ شده است.

بهای هر شماره پانصد دینار یعنی ده شاهی و وجه اشتراک در سال دو تومان و چهارهزار و در شش ماه دوازده قران بوده است. در اواخر نیز قیمت اعلانات را هر

زبان رسمی حکومت هندوستان زبان فارسی بوده است و به همین جهت مأموران انگلیسی در هند با طبع و نشر کتابها و روزنامه‌های فارسی ناگزیر یاری می‌کرده‌اند

که در هند چاپ شده: آیین سکندری و سلطان الاخبار و ماه عالم افروز و اخبار لودھیانا و سراج الاخبار و مهرمنیر بوده است که در شهرهای مختلف هند منتشر می‌شده. تا سال ۱۲۶۶ ق (۱۸۵۰ م) زبان رسمی حکومت هندوستان زبان فارسی بوده است و به همین جهت مأموران انگلیسی در هند با طبع و نشر کتابها و روزنامه‌های فارسی ناگزیر یاری می‌کرده‌اند. در سال ۱۲۶۷ ق (۱۸۵۱ م) نوروجی از پیشوایان حزب کنگره هند روزنامه‌ای به نام گفتار راست تأسیس کرده است.

نخستین روزنامه‌ای که ایرانیان خود به زبان فارسی در هند منتشر کرده‌اند روزنامه معروف جبل‌المتین در کلکته بوده است که مرحوم سید جلال‌الدین حسینی کاشانی (مؤید الاسلام) متولد در کاشان در ۱۳ رجب ۱۲۸۰ ق (۱۸۶۳ م) و متوفی در کلکته در ۱۳۴۹ هـ (۱۵ دسامبر ۱۹۳۱ م) تأسیس کرده و نخستین شماره آن در ۱۰ جمادی‌الآخره ۱۳۱۱ ق (۱۹ دسامبر ۱۸۹۳ م) منتشر شده و تا پایان زندگی وی (در این اواخرگاهی نامنظم) چاپ می‌شده. این روزنامه هفتگی از معروف‌ترین روزنامه‌های سیاسی زبان فارسی به شمار می‌رود و در بیدار کردن ایرانیان و فراهم آوردن مقدمات حکومت قانونی در ایران عاملی مؤثر بوده است.

نخستین روزنامه‌های فارسی در ایران

در سال ۱۲۵۳ ق (۱۸۳۷ م) شخصی به نام میرزا صالح شیرازی نخستین روزنامه را در تهران به چاپ سنگی انتشار داده که تنها شامل اخبار دولتی بوده و گاه‌گاهی انتشار می‌یافته است و چون شماره‌های آن از میان رفته

سطری پانصد دینار یعنی ده شاهی معین کرده‌اند. برخی از شماره‌های این روزنامه روی کاغذ سفید بسیار کلفت چاپ شده و از این جا پیداست که برای ناصرالدین شاه و شاید اعیان درجه اول و وزیران روی کاغذ بهتر و برای دیگران روی کاغذ پست‌تر چاپ می‌کرده‌اند.

مندرجات این روزنامه انصافاً برای آن زمان بسیار جالب توجه است، نخست اخبار درباری مانند قدرت و آمد شاه و عزل و نصبها و اعطای مقامها و نشانها و امتیازات را چاپ می‌کرده‌اند. در برخی از شماره‌ها اعلانات رسمی دولتی را در ورقه جداگانه چاپ می‌کرده و با روزنامه توزیع می‌شده و در آن زمان به این گونه اعلاناتها «اشتهارنامه» می‌گفته‌اند. در هر شماره خبرهایی از شهرهای مختلف بزرگ و کوچک ایران نیز هست و پیداست که «وقایع نگاران» دولتی آنها را می‌نوشته و به تهران می‌فرستاده‌اند پس از آن اخبار کشورهای خارجی و مخصوصاً کشورهای اروپاست و پیداست که مستقیماً از روزنامه‌های اروپایی ترجمه می‌کرده‌اند و بیشتر توجه داشته‌اند که اخبار جالب و سرگرم‌کننده را ترجمه کنند زیرا می‌دانسته‌اند که در آن زمان هنوز مردم ایران از سیاست بیخ در بیخ اروپا سر در نمی‌آوردند.

چیزی که بسیار جالب است این است که این ترجمه‌های روزنامه‌های اروپایی برخلاف آنچه امروز مترجمان ناشی عمل می‌کنند به هیچ وجه بوی ترجمه نمی‌دهد یعنی اصطلاحات زبانه‌های خارجی را تحت‌اللفظ ترجمه نکرده‌اند و بلکه به انشای فارسی روان درآورده‌اند چنان‌که مطالب دیگر نیز کاملاً مطابق فارسی نویسی روان و ساده معمول آن زمان است.

با آنکه این روزنامه درباری را از نظر شاه و درباریان می‌گذرانیده‌اند مطلقاً جنبه تملق و القاب و عناوین که در آن زیاده روی کرده باشند ندارد چنان‌که همه جا درباره ناصرالدین شاه پادشاه مستبد آن زمان «اعلیحضرت پادشاهی» نوشته‌اند و ناچار درباره دیگران هم رعایت همین تناسب را کرده‌اند.

در بیشتر شماره‌ها صورت مفصلی از نرخ اجناس طرف حاجت عموم مردم چاپ کرده‌اند و ظاهراً در آن زمان این کار ترتیب منظمی داشته، یعنی دولت رسماً نرخ مایحتاج مردم را معین می‌کرده و از آنچه در روزنامه چاپ شده کسی نمی‌توانسته است گران‌تر بفروشد.

در بیشتر شماره‌ها تا مدتی یگانه اعلانهایی که دیده می‌شود اعلان فروش کتابهای تازه چاپی است و این هم می‌رساند که مردم به خرید کتاب مخصوصاً توجه داشته‌اند. پس از آن اعلانهایی که بیشتر دیده می‌شود اعلاناتی است که اشخاص کرده‌اند که فلان چیز را پیدا

کرده‌ایم و به فلان جا نشانی بدهید و بگیرید. در صورتی که در این زمان متأسفانه به کلی برعکس شده و تنها کسانی که چیزی گم کرده‌اند اعلان می‌کنند و التماس و درخواست دارند و مزدگانی می‌دهند تا پیداکننده آن را به ایشان برساند.

این روزنامه را میرزا تقی خان امیرکبیر صدر اعظم معروف که از آغاز جلوس ناصرالدین شاه در ۱۴ شوال ۱۲۶۴ق (۱۳ سپتامبر ۱۸۴۸م) امیر نظام و صدر اعظم ایران بوده و در ۱۶ ربیع‌الاول ۱۲۶۸ق (۲۹ ژانویه ۱۸۵۲م) کشته شده در ضمن کارهای اساسی دیگر نه ماه قبل از عزل خود تأسیس کرده است. پیداست که اساس آن را به اندازه‌ای محکم گذاشته بود که پس از عزل وی با آنکه بیشتر از کارهای اساسی و مهم او را بر هم زده‌اند این کار لغو نشده و تا بیست سال پس از وی هم دوام داشته است. مدیر روزنامه مدتها میرزا جبار خوبی پسر حاج

چیزی که بسیار جالب است

این است که این ترجمه‌های روزنامه‌های

اروپایی برخلاف آنچه امروز مترجمان

ناشی عمل می‌کنند به هیچ وجه

بوی ترجمه نمی‌دهد

صفر علی خوبی و پدر میرزا جوادخان سعدالدوله بوده که چون پس از آن مدیر اداره گذرنامه در وزارت امور خارجه شده است به او میرزا جبار تذکره‌چی می‌گفته‌اند و در پایان زندگی «نظام المهام» لقب گرفته و کنسول ژنرال بغداد شده بود.

یکی از مستخدمان انگلیسی دولت ایران در آن زمان که نام او را در روزنامه «برجیس صاحب» نوشته‌اند و شاید در اصل برجیس (Bridges) بوده باشد که از نامه‌های رایج انگلیسی است، سمت مستشاری و شاید مترجمی انگلیسی روزنامه را داشته است. پس از میرزا جبار مدتی هم میرزا ابوالحسن غفاری کاشانی ملقب به صنیع‌الملک نقاش معروف آن زمان پسر میرزا محمد و عم مرحوم

کمال‌الملک نقاش مشهور مدیر روزنامه شده است. کاتب روزنامه نیز تا مدتی میرزا عبدالله نامی از خوش‌نویسان خط نسخ تعلیق آن زمان بوده است.

چاپخانه‌ای که روزنامه در آن چاپ می‌شده نزدیک دروازه‌دولاب تهران قرار داشته و مدیر آن حاج عبدالحمید نامی است که در ضمن کتابهای اساسی فارسی و عربی را از آن جمله «خمس نظامی» و «شاهنامه فردوسی» و «حدیقه الحقیقه سنائی» و «مجالس المؤمنین قاضی نورالله شوشتری» و غیره را در همان چاپخانه چاپ کرده‌اند.

روزنامه‌های فنی

در دوره ناصرالدین شاه (۴۱شوال ۱۲۶۴- ۱۸ ذی‌قعدة ۱۳۱۳ مطابق ۱۳ سپتامبر ۱۸۴۸- اول مه ۱۸۹۶) به جز روزنامه وقایع اتفاقیه که در فوق ذکر آن رفت و روزنامه‌های ایران و اطلاع که پس از آن بدان‌ها اشاره خواهد شد دولت ایران روزنامه‌های دیگری هم انتشار می‌داده است.

از آن جمله هنگامی که علیقلی میرزا (اعتضادالسلطنه) پسر فتحعلی شاه وزیر علوم و معارف شده دو روزنامه هفتگی که بیشتر باید به آنها مجله گفت چاپ کرده است: یکی «روزنامه علمیه دولت علیه ایران» که از (۱۲۸۰- ۱۲۸۷ قمری مطابق ۱۸۶۴- ۱۸۷۰ میلادی) ۵۳ شماره از آن منتشر شده و از مطبوعات بسیار جالب ایران است زیرا که در هر شماره آن یک مقاله ادبی جالب وجود دارد که ترجمه عربی و فرانسه آن را هم به چاپ سنگی با خط خوش به آن توأم کرده‌اند، این روزنامه بار دیگر به نام روزنامه علمی از ۱۲۹۳ تا ۱۲۹۷ق (۱۸۷۷- ۱۸۸۰م) در ۶۴ شماره تنها به زبان فارسی چاپ می‌شده.

روزنامه دیگر به نام روزنامه ملتی از ۱۵ محرم ۱۲۸۳ تا ۲۰ جمادی‌الآخر ۱۲۸۷ق (۳۰ مه ۱۸۶۶ - ۱۷ سپتامبر ۱۸۷۰م) در ۳۴ شماره منتشر شده و آن نیز شامل مقالات علمی و ادبی جالبی است. در زمان ناصرالدین شاه که شاه غالباً به سفر می‌رفته است یک چاپخانه سنگی در اردوی او بوده است و دو بار شرح سفرهای او را در روزنامه مخصوص به خط نسخ تعلیق بهترین خوش‌نویسان آن عصر در همان اردو چاپ کرده‌اند. یکی در سفر مازندران که روزنامه‌ای به اسم مرآت‌السفر در ۱۲۸۸ق (۱۸۷۱م) در ۱۳ شماره چاپ کرده‌اند و دیگری در سفر خراسان که در ۱۳۰۰ق (۱۸۸۳م) به نام اردوی همایون در ۱۲ شماره منتشر شده است. هر یک از شماره‌های این روزنامه‌ها در یکی از مراحل این دو سفر به چاپ رسیده است.

در زمان صدارت حاج میرزا حسین خان (مشیرالدوله) صدر اعظم یک روزنامه نظامی به چاپ

سنگی به نام مریخ از ۱۲۹۶ تا ۱۲۹۷ ق (۱۸۷۸- ۱۸۸۰م) در ۱۸ شماره چاپ شده و موجود است.

روزنامه‌های مصور

گذشته از شماره‌های مصور روزنامه وقایع اتفاقیه از شماره ۴۷۱ مورخ پنجشنبه ۲۸ محرم ۱۲۷۷ تا شماره ۶۰۰ مورخ پنجشنبه ۷ ذی‌قعدة ۱۲۸۳ق که ذکر آنها گذشت یکی از جالب‌ترین روزنامه‌های این دوره روزنامه‌ای است به نام شرف که محمدحسن خان (صنیع‌الدوله) متوفی در ۱۹ شوال ۱۳۱۳ق. که بعدها پس از مرگ پدرش حاج علی خان لقب «حاجب‌الدوله» و «اعتمادالسلطنه» گرفت و مترجم حضور شاه بود و سپس مدیر روزنامه‌ها و در پایان

در این دوره به نشر روزنامه‌ای به نام ایران آغاز کرده‌اند که وزارت انطباعات آن را روزنامه رسمی تلقی می‌کرده

زندگی وزیر انطباعات و وزیر ابنیه و رئیس دارالترجمه بود، تأسیس کرده است. این روزنامه ترتیب انتشار معینی نداشته است، شماره اول آن در محرم ۱۳۰۰ قمری و شماره آخر آن که شماره ۸۷ باشد در ۱۳۰۹ قمری انتشار یافته و در نه سال ۸۷ شماره از آن بیرون آمده است.

برتری فوق‌العاده این روزنامه این است که همه شماره‌های آن به خط میرزا رضا کلهر بهترین خوش‌نویسان خط نسخ تعلیق آن زمان نگاشته شده و تا شماره ۷۴ نقاشی‌های آن از میرزا ابوتراب غفاری نقاش باشی معروف برادرزاده ابوالحسن خان (صنیع‌الملک) سابق‌الذکر نقاش بسیار معروف و برادر مہتر مرحوم کمال‌الملک است که به همان اصول سابق با مرکب چاپ تصویر کسانی را که شرح حالشان در این روزنامه چاپ شده و در این روزنامه که برای معرفی آن کارگزاران دولت و گاهی سران کشورهای دیگر و نمایندگانشان در دربار ایران بوده است کشیده است و برخی از آنها شاهکار صورت سازی است. میرزا ابوتراب که در کودکی در کاشان بوده در ۱۲۹۳ قمری (۱۸۷۶م) به تهران آمده و در مدرسه دارالفنون نقاشی را فراگرفته و در شب سه‌شنبه ۱۹ رجب ۱۳۰۷ ق. در سن بیست و هشت سالگی در تهران درگذشته است. پس از مرگ وی تصویر و شرح حالش را در همان روزنامه شرف چاپ کرده‌اند و پس از مردن او

میرزا موسی نام که یکی از شاگردانش بوده تصاویر چند شماره دیگر را ساخته است.

در زمان مظفرالدین شاه (۱۹ ذی‌قعدة ۱۳۱۳ - ۲۳ ذی‌قعدة ۱۳۲۴ ق) مطابق (۱۸۹۶-۱۹۰۷ م) هم تقلیدی از این کار کرده‌اند و روزنامه‌ای به همان روش و با تصویر درباریان به نام شرافت چندسالی از ۱۳۱۴ قمری تا ۱۳۲۱ قمری در ۲۶ شماره انتشار داده‌اند، تصاویر شماره اول کار میرزا مهدی خان نقاش است که از آن به بعد (مصورالملک) لقب گرفته است اما البته این روزنامه شرافت از حیث چاپ و زیبایی خط و نقاشی به پای روزنامه شرف نمی‌رسد.

در همین دوره روزنامه مصور دیگری از ۱۳۲۴ تا ۱۳۲۵ قمری در ۴۸ شماره به نام شاهنشاهی با تصویر و شرح حال کارگزاران دولت چاپ شده که در زیبایی با روزنامه شرافت هم برابری نمی‌کند.

نخستین روزنامه‌ها در شهرهای دیگر

در دوره ناصرالدین شاه نخست در شیراز در ۱۲۸۹ ق (۱۸۷۲ م) روزنامه‌ای به نام فارسی تأسیس کرده‌اند که تنها چند شماره از آن چاپ شده است. سپس در تبریز دو روزنامه دیگر به چاپ سنگی منتشر شده است: یکی به نام تبریز پانزده روزه که از ۱۲۹۶ تا ۱۲۹۹ ق (۲۵ شماره از آن منتشر شده است. دیگر روزنامه ناصری که در مدت شش سال از ۱۳۱۱ تا ۱۳۱۷ ق (۲۲ شماره از آن را چاپ کرده‌اند.

در اصفهان نیز روزنامه‌ای به نام فرهنگ تأسیس کرده‌اند که در چاپخانه دولتی آن شهر از ۲ جمادی‌الآخره ۱۲۹۶ تا ۱۸ ربیع‌الثانی ۱۲۹۷ ق (چهل شماره از آن به چاپ سنگی منتشر شده است.

روزنامه‌های رسمی و نیمه‌رسمی

پس از تعطیل روزنامه وقایع اتفاقیه چنان‌که گذشت روزنامه ایران به مدیری محمدحسن خان (صنیع‌الدوله - اعتمادالسلطنه) چاپ شده است که در آغاز هفته‌ای سه شماره از آن چاپ می‌شده. نخستین شماره آن در ۱۲۸۸ ق منتشر شده و طبع این روزنامه همواره جزو کارهای وزارت انطباعات بوده است و تا سلطنت مظفرالدین شاه نیز انتشار آن دوام داشته و در شماره پنجاه و ششم نام آن را ایران سلطانی گذاشته‌اند و از ۱۳۲۱ ق تا اعلان مشروطیت در ایران (۱۴ جمادی‌الآخره ۱۳۲۴ ق = ۵ اوت ۱۹۰۶ م) ۲۵ شماره از آن منتشر شده است.

در این دوره به نشر روزنامه‌ای به نام ایران آغاز کرده‌اند که وزارت انطباعات آن را روزنامه رسمی تلقی می‌کرده و شروع به انتشار یک روزنامه نیمه‌رسمی به نام

اطلاع نیز کرده‌اند که شماره نخستین آن روز دوشنبه ۲۷ ربیع‌الثانی ۱۲۹۸ ق (۲۸ مارس ۱۸۸۱ م) منتشر شده و تا سال ۱۳۲۵ (۱۹۰۷ م) آغاز دوره مشروطیت انتشار یافته است.

نخستین روزنامه یومیه

در همین دوره وزارت انطباعات روزنامه دیگری به چاپ سری تأسیس کرده به نام خلاصة‌الحوادث در یک ورق که تنها شامل اخبار بوده و از روز دوشنبه ۱۴ جمادی‌الآخره ۱۳۱۶ (۳۱ اکتبر ۱۸۹۸ میلادی) تا سه‌شنبه دوم شوال ۱۳۲۱ ق. (۲۲ دسامبر ۱۹۰۳ م) ۹۹ شماره از آن ظاهراً هفته‌ای شش شماره منتشر می‌شده است و این نخستین روزنامه یومیه به زبان فارسی است.

نخستین روزنامه به زبان اروپایی

به جز روزنامه علمی دولت علیه ایران که مقالات هر شماره آن را به زبانهای فارسی و فرانسه نیز ترجمه و ضمیمه کرده‌اند، نخستین روزنامه مستقلی که به زبان فرانسه در تهران منتشر شده نام پاتری^۱ داشته و نویسنده آن بارن لوی دونرمان^۲ بلژیکی بوده است که در سال ۱۲۹۲ ق (۱۸۷۵ م) با ناصرالدین شاه به ایران آمده و روز پنجم فوریه ۱۸۷۶ م (۹ محرم ۱۲۹۳ ق) نخستین شماره این روزنامه را منتشر کرده است اما شماره‌های دیگر آن را اجازه انتشار نداده‌اند.

روزنامه دیگری به زبان فرانسه به نام اکودوپرس^۳ در تهران منتشر شده که نویسنده آن دکتر مورل^۴ فرانسوی ساکن تهران بوده و از ۲۱ مارس ۱۸۸۵م (۴ جمادی الاخره ۱۳۰۲ق) تا ۱۵ فوریه ۱۸۸۸م (۲ جمادی الاخره ۱۳۰۵ق) هفده شماره از آن منتشر شده است.

روزنامه سومی که به زبان فرانسه در تهران انتشار یافته به نام آلیانس فرانسز^۵ از ۱۹۲۰ تا ۱۹۲۱م (۱۳۳۹-۱۳۴۰ق) در ۳۷ شماره منتشر شده و کمیته آلیانس فرانسه در تهران آن را انتشار می‌داده.

نخستین روزنامه‌های زنان

اولین روزنامه فارسی که در ایران برای زنان چاپ کرده‌اند روزنامه‌ای است به نام دانش که همسر دکتر حسین خان کحالی در تهران آن را در سال ۱۳۲۸ق (۱۹۱۰م) منتشر

اولین روزنامه فارسی که

در ایران برای زنان چاپ کرده‌اند

روزنامه‌ای است به نام دانش که همسر دکتر

حسین خان کحالی در تهران آن را در سال

۱۳۲۸ق (۱۹۱۰م) منتشر کرده است

کرده است، پس از آن روزنامه شکوفه که مرحومه مزین السلطنه دختر میرزا سیدرضی (رئیس الاطباء) تأسیس کرده و شماره اول آن در ۱۱ ربیع الاول ۱۳۳۱ق انتشار یافته و چهارسال تا پنجشنبه غره ذیقعد ۱۳۳۴ قمری منتشر می‌شده است. پس از آن روزنامه زنان به مدیریت مرحومه صدیقه دولت‌آبادی متوفی در ۱۳۴۰، از ۱۳۳۷ق تا ربیع‌الثانی ۱۳۳۹ق در اصفهان انتشار می‌یافته است. پس از آن مجله جمعیت نسوان وطن‌خواه به مدیریت خانم نورالهدی منگنه در تهران از ۱۳۰۲ تا ۱۳۰۵ شمسی سه سال منتشر شده است. سپس مجله پیک سعادت نسوان در رشت از ۱۳۰۶ تا ۱۳۰۸ ش و پس از آن مجله دختران ایران به مدیریت مرحومه زنده‌دخت در شیراز از ۱۳۱۰ تا ۱۳۱۱ ش هفت شماره انتشار یافته است.

نخستین روزنامه‌های فکاهی

اولین روزنامه فکاهی به زبان فارسی روزنامه طلوع است که در ۱۳۱۸ق مرحوم عبدالحمید خان ثقفی (متین

السلطنه) مقتول در تهران در ۱۲۹۶ش تأسیس کرده است (بعدها روزنامه هفتگی عصر جدید را در تهران انتشار داده) و سپس روزنامه هفتگی آذربایجان که در تبریز - علیقلی خان - صراف در ۱۳۲۵ق به انتشار آن آغاز کرده است در این زمینه آثار مرحوم علی‌اکبر دهخدا، روزنامه صوراسرافیل به نام «چرند پرنده» و روزنامه نسیم شمال مرحوم سید اشرف‌الدین حسینی را در درجه اول اهمیت باید قرار داد.

نخستین روزنامه‌های ملی پیش از مشروطیت

پس از آنکه سالها روزنامه‌های فارسی ایران از انتشارات وزارت انطباعات بوده نخستین روزنامه ملی که در تهران منتشر شده روزنامه هفتگی تربیت است که مدیر آن مرحوم میرزا محمدحسین فروغی اصفهانی (ذکاءالملک) پسر آقامحمد مهدی ارباب (متولد در اصفهان ۱۵ ربیع‌الثانی ۱۲۵۵ق و متوفی در تهران ۱۵ رمضان ۱۳۲۵ق) می‌باشد که نخست از اعضای وزارت انطباعات و در پایان زندگی مدیر «مدرسه علوم سیاسی» بود و از روز پنجشنبه ۱۱ رجب ۱۳۱۴ق (۱۷ دسامبر ۱۸۹۶م) تا آخرین روز زندگی خود آن را انتشار داده است. بعد از آن روزنامه ادب را مرحوم میرزا سیدمحمدصادق خان امیری فراهانی قایم مقامی شاعر معروف (متولد در فراهان در پنجشنبه ۱۴ محرم ۱۲۷۷ق و متوفی در تهران در ۱۳۳۶ق) نخست در تبریز از ۱۳۱۶ ق ۲۲ شماره از آن را منتشر کرده و سپس در مشهد از ۱۴ رمضان ۱۳۱۸ قمری تا شوال ۱۳۲۰ق ۴۸ شماره و پس از آن در تهران از دوشنبه ۲۷ رجب ۱۳۲۱ق تا ۱۳۲۴ قمری انتشار داده است.

نخستین روزنامه‌های فارسی پس از مشروطیت

حکومت مشروطه در ایران در ۱۴ جمادی الاخره ۱۳۲۴ق اعلام شد. پس از وضع قانون اساسی یکی از نخستین قانون‌نهایی که دوره اول مجلس شورای ملی ایران وضع کرد قانون مطبوعات بود که در روز شنبه ۵ محرم ۱۳۲۶ق (۸ فوریه ۱۹۰۸م) از مجلس گذشت. در این قانون مانند کشورهای آزاد اروپا آزادی به مطبوعات در ایران داده شد و عده کثیر روزنامه و مجله در بیشتر از شهرهای ایران پی در پی انتشار یافت.

از اولین روزنامه‌هایی که در دوره اول قانون‌گذاری تأسیس شد روزنامه مجلس بود که به مدیریت مرحوم سیدمحمد صادق طباطبایی و سردبیری مرحوم ادیب الممالک نخستین شماره آن در روز یکشنبه ۸ شوال ۱۳۲۴ق (۲۵ نوامبر ۱۹۰۶م) انتشار یافت.

پس از تصویب قانون مطبوعات روز به روز بر شماره

استانبول در ۱۲ جمادی الآخره ۱۳۲۷ انتشار داده و تا ماه رمضان ۱۳۲۷ ق منتشر می‌شده و مدتی سردبیر آن مرحوم علی اکبر دهخدا بوده است.

پس از آن احمدخان ملک و مرحوم حسن مقدم (علی نوروز) در سال ۱۳۳۹ ق شش شماره از مجله‌ای به فارسی و فرانسه در استانبول منتشر کرده‌اند که عنوان آن پارس بوده است.

مطبوعات فارسی در مصر

نخستین روزنامه فارسی که در قاهره چاپ شده روزنامه حکمت بوده که مرحوم میرزا مهدی خان (زعیم‌الدوله) تبریزی (متوفی در قاهره روز دوشنبه ۴ محرم ۱۳۳۳ ق) در سال ۱۳۱۰ قمری تأسیس کرده و ظاهراً تا ۱۳۲۹ ق منتشر شده است.

پس از مرحوم میرزا علی محمدخان کاشانی (متوفی در جوانی در قاهره - ماه شعبان ۱۳۲۰ ق) روزنامه ثریا را در روز شنبه ۱۴ جمادی الآخره ۱۳۱۶ ق در قاهره تأسیس و سپس آن را به سید فرج الله کاشانی واگذار کرده و تا ۲۰ محرم ۱۳۱۸ ق منتشر شده است. همچنین آن مرحوم در روز جمعه ۱۰ صفر ۱۳۱۸ ق روزنامه پرورش را در قاهره انتشار داده که تا پایان زندگی او منتشر می‌شده است.

پس از آن مرحوم حاج میرزا عبدالمحمد اصفهانی پسر علی‌زاده (متولد در ۱۲۵۰ ق و متوفی در شب سه‌شنبه ۵ آبان‌ماه ۱۳۰۴ ش) نخستین شماره روزنامه چهره‌نما را در ۱۰ رمضان ۱۳۲۳ قمری (۷ اکتبر ۱۹۰۵ م) در قاهره منتشر کرده و پس از مرگ وی پسرش آقای مؤدب زاده نسیر آن را به تفاریق انتشار می‌دهد.

نخستین روزنامه فارسی در افغانستان

مرحوم محمود طرزی ادیب معروف و وزیر امور خارجه افغانستان در ماه شوال ۱۳۲۹ قمری (اکتبر ۱۹۱۱ م) روزنامه سراج‌الخبار را به مناسبت آنکه امیر حبیب الله خان را «راج‌المة والدین» لقب داده بودند در کابل تأسیس کرده است و این روزنامه تا پایان سلطنت امیر امان الله خان (سال ۱۰۷ ش) منتشر می‌شده است.

مطبوعات فارسی در پاکستان

مقارن استقلال پاکستان و جدا شدن آن از هند (۱۹۴۷ م) دولت پاکستان سه مجله به زبان فارسی تأسیس کرده است که همچنان انتشار می‌یابد: یکی مجله هلال، دیگری مجله سروش و سومی مجله صدای پاکستان از انتشارات رادیو کراچی و این هر سه مجله در کراچی هم اکنون منتشر می‌شود.

اولین روزنامه فکاهی

به زبان فارسی روزنامه طلوع است

که در ۱۳۱۸ ق مرحوم عبدالحمید خان ثقفی

(متین السلطنه) مقتول در تهران

در ۱۲۹۶ ش تأسیس کرده است

روزنامه‌ها و مجلات افزوده می‌شد و عده روزنامه‌های مختلف در این دوره بسیار است ولی از غالب آنها بیشتر از چند شماره منتشر نشده. مهم‌ترین روزنامه‌ای که در این دوره منتشر شده روزنامه معروف صوواسرافیل است که مرحوم میرزا جهانگیر خان شیرازی مقتول در تهران در ۲۴ جمادی‌الاول ۱۳۲۶ ق و مرحوم میرزا قاسم‌خان تبریزی (صوواسرافیل) تأسیس کرده‌اند و مرحوم علی‌اکبر دهخدا نویسنده معروف (متولد در تهران ۱۲۹۷ ق و متوفی در روز دوشنبه ۱۷ اسفندماه ۱۳۳۴ ش) سردبیر آن بوده است، نخستین شماره آن روز پنجشنبه ۱۷ ربیع‌الثانی ۱۳۲۵ قمری و شماره ۳۲ آن روز سه‌شنبه ۲۰ جمادی‌الاول ۱۳۲۶ ق. سه روز پیش از کودتای محمدعلی‌شاه و بمباران مجلس شورای ملی ایران منتشر شده و چهار روز بعد میرزا جهانگیرخان مدیر آن را حکومت استبدادی کشته است. چنان‌که پس از این خواهد آمد سه شماره دیگر آن را مدتی بعد مرحوم دهخدا در شهر ایوردن در سوئیس منتشر کرده است.

مطبوعات فارسی در ترکیه

اولین روزنامه فارسی که در ترکیه چاپ شده روزنامه اختر بوده است که میرزا مهدی اختر پسر حاج ابراهیم تاجر تبریزی (متولد در محله خیابان تبریز ۱۲۵۵ و متوفی در ۱۳۲۵ ق) در «غازی‌گوی» استانبول تأسیس کرده است. شماره اول آن روز پنجشنبه ۱۶ ذیحجه ۱۲۹۲ ق منتشر شده و تا سال ۱۳۱۳ ق انتشار می‌یافته است.

پس از آن انجمن ایرانیان در استانبول روزنامه شمس را به مدیری سیدحسن نامی تأسیس کرده‌اند که نخستین شماره آن در ۸ شعبان ۱۳۲۶ ق منتشر شده و تا ۱۶ محرم ۱۳۲۸ ق انتشار می‌یافته است.

سپس روزنامه سروش را انجمن سعادت ایرانیان در

مطبوعات فارسی در انگلستان

نخستین روزنامه‌ای که به زبان فارسی در انگلستان چاپ شده روزنامه قانون بوده که پرنس ملکم خان (ناظم الدوله) پسر میرزا یعقوب خان ارمنی (متولد در جلفای اصفهان ۱۲۴۶ق و متوفی در سوئیس ۱۳۲۶ق) هنگام توقف در لندن در ۱۳۰۷ق (۱۸۹۰م) به چاپ آن شروع کرده و ۲۴ شماره از آن ماهی یک بار منتشر شده و ظاهراً شماره اول آن در ۲۰ فوری ۱۸۹۰م (۲۹ جمادی‌الآخره ۱۳۰۷ق) بیرون آمده. هیچ یک از شماره‌های آن تاریخ انتشار ندارد. در سال ۱۳۲۵ق هاشم آقا ربیع‌زاده بار دیگر این روزنامه را از روی همان شماره‌های چاپ لندن هفته‌ای یک شماره در تهران منتشر کرده است.

در جنگ جهانی دوم دستگاه وزارت اطلاعات انگلستان یک مجله ماهانه فارسی به نام روزگار نو از ۱۹۴۱م (۱۳۵۹ق) تا ۱۹۴۵م (۱۳۶۴ق) در مدت پنج سال ماهی یک شماره در لندن منتشر کرده است که شامل مطالب سیاسی و ادبی است.

در همان زمان دستگاه اداری انگلستان در هند در شهر دهلی در ۱۹۴۵-۱۹۴۶م (۱۳۶۵-۱۳۶۶ق) سه مجله مصور به نام شیپور و تاج محل و آهنگ به زبان فارسی ماهی یک بار انتشار داده است.

مطبوعات فارسی در فرانسه

یگانه روزنامه فارسی که در پاریس انتشار یافته روزنامه ایرانشهر است که متصدی آن آقای ابراهیم پور داود بوده است، از این روزنامه ماهانه تنها سه شماره از جمادی‌الاول ۱۳۳۲ق (آوریل ۱۹۱۴ میلادی) تا شعبان ۱۳۳۲ق (ژوئن ۱۹۱۴م) منتشر شده که سه صحیفه آن فارسی و یک صحیفه به زبان فرانسه بوده است؛ دانشمند معروف مرحوم محمد قزوینی (متولد تهران ۱۲۹۴ق و متوفی در ۱۳۲۸ش) با این روزنامه همکاری داشته است.

مطبوعات فارسی در آلمان

نخستین روزنامه فارسی که در آلمان چاپ شده روزنامه کاوه است که در جنگ جهانی اول در برلن به مجاهدت آقای سیدحسن تقی‌زاده (متولد در تبریز ۱۲۹۶ق) چاپ شده است. نخستین شماره دوره اول آن در ۱۸ ربیع‌الاول ۱۳۳۴ق (۲۴ ژانویه ۱۹۱۵م) و آخرین شماره آن (شماره ۴۷) در این ذیقعه ۱۳۳۸ق (۳ اوت ۱۹۲۰م) چاپ شده است. اولین شماره دوره دوم آن در غره جمادی‌الاول ۱۳۳۹ق انتشار یافته و یازدهمین شماره که شماره آخر آن است در ربیع‌الثانی ۱۳۴۰ق (دسامبر ۱۹۲۱م) منتشر شده است. پس از آن مجله آزادی شرق توسط آقای عبدالرحمن سیف آزاد منتشر شده که ۳۲ شماره اول آن از

۱۳۳۹ق در برلین انتشار یافته و از شماره ۳۳ تا ۳۶ از سوم محرم ۱۳۴۳ق در تهران منتشر شده است.

مجله صنایع شرق و آلمان را نیز آقای سیف آزاد از رمضان ۱۳۳۹ق تا ماه جمادی‌الآخر ۳۴۵ قمری (دسامبر ۱۹۲۶م) در برلین منتشر کرده است.

مرحوم حسین کاظم زاده ایرانشهر متوفی در ۱۳۴۱ش (۱۹۶۲م) که از متفکرین وارسته و منورین و دانشمندان قرن اخیر است نخستین شماره مجله ایرانشهر را در برلین در ذیقعه ۱۳۴۰ق (اوت ۱۹۲۲م) منتشر

یگانه روزنامه فارسی که در پاریس

انتشار یافته روزنامه ایرانشهر است که

متصدی آن آقای ابراهیم پور داود بوده است

کرده و آخرین شماره سال چهارم آن در اسفندماه ۱۳۰۵ش انتشار یافته و در چهار سال هر سالی ۱۲ شماره بیرون آمده است.

چند تن از دانشمندان و دانشجویان ایرانی مقیم برلن در اول ماه مه ۱۹۲۴م (۲۶ رمضان ۱۳۴۲قمری) شماره نخستین مجله فرنگستان را انتشار داده‌اند و این مجله یک سال منتشر شده که شماره ۱۲ آن در رمضان ۱۳۴۳ق (آوریل ۱۹۲۵م) بوده است.

شماره نخستین مجله علم و هنر که مؤسس آن ابوالقاسم وثوق و سردبیر آن محمدعلی جمال زاده نویسنده معروف است در برلن مهرماه ۱۳۰۶ش (سپتامبر ۱۹۲۷م) و شماره ششم آن که شماره آخر باشد در بهمن ماه ۱۳۰۷ش انتشار یافته است.

در ۱۳۰۹ش (۱۹۳۱م) چند تن از ایرانیان مقیم آلمان در شهر لیپزیک روزنامه‌ای به نام پیکار تأسیس کرده‌اند که مرحوم محمدرفرخی یزدی شاعر معروف متوفی در ۱۳۱۸ش (۱۹۳۹م) و مرحوم ابوالقاسم لاهوتی کرمانشاهی شاعر مشهور (متولد در کرمانشاه در ۲۴ محرم ۱۳۰۵ق و متوفی در مسکو در ۲۵ اسفندماه ۱۳۳۵ش) با آن همکاری کرده‌اند و شماره‌های آن ظاهراً نامنظم منتشر می‌شده است.

مطبوعات فارسی در سوئیس

چنان‌که گذشت پس از تعطیل روزنامه صور اسرافیل در تهران و کشته شدن مرحوم میرزا جهانگیرخان شیرازی مدیر آن و مهاجرت سردبیر آن مرحوم علی‌اکبر دهخدا سه شماره روزنامه صور اسرافیل در شهر ایوردن در سوئیس در سال ۱۳۲۷ق (۱۹۰۹م) چاپ شده است.

مطبوعات فارسی در آذربایجان شوروی

سفری که مرحوم میرزا سیدمحمد صادق خان امیری فراهانی (ادیب الممالک) سابق‌الذکر شاعر معروف به باکو رفته است در روزنامه یومیه ارشاد که به مدیری احمدبیک آقایوف قراباغی در باکو به ترکی منتشر می‌شده ضمیمه‌ای به زبان فارسی ترتیب داده که بیشتر مطالب آن را مرحوم ادیب‌الممالک می‌نوشته و این ضمیمه از روز جمعه ۱۶ ذی‌قعدة ۱۳۲۳ قمری (۱۲ ژانویه ۱۹۰۶م) تا ۲۷ صفر ۱۳۲۴ قمری (۲۲ آوریل ۱۹۰۶م) منتشر شده است.

مطبوعات فارسی در آسیای مرکزی

در آغاز تشکیل حکومت شوروی در ازبکستان در سال ۱۳۴۳ق (۱۹۲۵م) در شهر سمرقند که در آن زمان جزو جمهوری ازبکستان بوده است مجله ماهانه‌ای به نام رهبر دانش به زبان فارسی و خط عربی تأسیس شده و تا زمانی که خط عربی منسوخ نشده بود انتشار می‌یافت.

نخستین مجله تعلیماتی در ایران

نخستین مجله تعلیماتی روزنامه‌ای هفتگی بود که به نام «انجمن معارف» در ۱۳۱۸ در تهران منتشر می‌شد و مؤسس آن «موسی مفتاح‌الملک» بود بعد از آن روزنامه‌ای به نام «معارف» به وسیله شیخ محمد علی بهجت دزفولی در ۱۳۲۵ تأسیس گردید که تا ۱۳۳۸ دوام داشت.

در سال ۱۳۰۴ش (۱۹۲۶م) که علی اصغر حکمت رئیس تفتیش وزارت معارف آن زمان بوده است نخستین مجله ماهانه رسمی را در این زمینه به نام مجله تعلیم و تربیت در تهران تأسیس کرده و پس از مدتی نام آن را آموزش و پرورش گذاشته‌اند و تاکنون به وسیله وزارت فرهنگ منتشر می‌شود.

قدیم‌ترین روزنامه‌های کنونی ایران

قدیمی‌ترین روزنامه یومیه‌ای که اکنون هم در تهران چاپ می‌شود روزنامه اطلاعات است که آقای عباس مسعودی شماره اول آن را روز یکشنبه ۱۹ تیرماه ۱۳۰۵ش (۱۱ ژوئیه ۱۹۲۶م) منتشر کرده و اینک سال سی و هفتم را می‌پیماید.

قدیم‌ترین مجله کنونی

قدیم‌ترین مجله‌ای که اکنون هم در تهران انتشار می‌یابد مجله ماهانه ارمغان است که شماره اول آن را مرحوم محمدحسن وحید دستگردی (متولد در دستگرد اصفهان در ۱۲۹۸ق و متوفی در تهران در ۳ دیماه ۱۳۲۱ش) از استادان معروف شعر و ادب در بهمن ماه ۱۲۹۸ش منتشر کرده و ۲۱ سال تا پایان زندگی خود به انتشار آن پرداخته و پس از مرگ پسرش آقای وحید زاده نسیم دستگردی آن را تا به حال منتشر می‌کند و اینک سال سی و یکم را پیماید.

مطبوعات در حال حاضر

مطبوعات ایران در حال حاضر (۱۳۴۰ش) ترقی بسیار محسوسی نسبت به گذشته نشان می‌دهد، بر شماره خوانندگان روزنامه‌های سیاسی و مجلات فنی بسیار افزوده شده است. مجلات فنی متعدد در زمینه فرهنگ و پزشکی و بهداشت و روان‌شناسی و کشاورزی و داروسازی و معماری و سینما و ورزش و ادبیات و سایر مسائل فنی مرتباً انتشار می‌یابد، مجلات مخصوصی هم برای زنها و کودکان منتشر می‌شود. وزارتخانه‌ها و مهم‌ترین ادارات دولتی انتشارات مرتب دارند و چندین مجله سودمند منتشر می‌کنند. برخی از انجمنهای روابط فرهنگی ممالک همسایه مجلات هفتگی و ماهانه به زبان

فارسى در تهران انتشار مى دهند. مجلات هفتگى تهران مخصوصاً طرف توجه خوانندگان مى باشد و خواننده بسيار دارند. روزنامه هاى سياسى مهم بيشتر عصرها منتشر مى شوند. مهم ترين روزنامه هاى تهران چاپخانه هاى مجهز و دستگاه خبرگيرى و گراورسازى كامل در اختيار دارند و ماشينهاى چاپ جديد آخرين نوع را فراهم کرده اند.

در حال حاضر عده كثير خبرنويس و نويسنده و مترجم در مهم ترين ادارات روزنامه هاى سياسى تهران مشغول كار هستند و اين روزنامه ها خبرنويس و نماينده در بيشتر از شهرهاى ايران دارند. در برخى از موارد كه وقايع مهم در كشور و در خارج از ايران روى مى دهد شماره هاى روزنامه هاى سياسى عصر با سرعت بسيار ناياب مى شود و گاهى يك ساعت پس از انتشار آن شماره ديگر به دست نمى آيد. اكنون دو روزنامه به زبان انگليسى و دو روزنامه هم به زبان فرانسه در تهران منتشر مى شود.

آمارى از مطبوعات در ايران

در حال حاضر بيست و سه روزنامه يوميه و ۱۱۳ روزنامه هفتگى و بيست و هشت مجله هفتگى و سى و چهار مجله ماهانه در ايران منتشر مى شود و در هر شهرى روزنامه ها و مجلات بدين قرار است:

تهران - ۲۲ روزنامه يوميه: آتش، آژنگ، آسيا، اطلاعات، اطلاعات هوايى، بامشاد، پست تهران، پيام امروز، تهران ژورنال (به زبان انگليسى)، جهان، داد، ژورنال دو تهران (به زبان فرانسه)، صبح امروز، صداى مردم، طلوع، فرمان، كوشش، كيهان، كيهان هوايى، كيهان انترنشنال (به زبان انگليسى)، مهر ايران، نور و ظلمت.

تهران - ۵۰ روزنامه هفتگى: آذربايجان، آذرين، آرام، آرزو، آزادگان شرق، آسيابى دموكرات، اتحاديه، اراده آذربايجان، اراده آسيا، استخر، اصلاحات ايران، اقليم بين المللى، پهلوان، پيام، تاج، تجدد ايران، توفيق، جهان اسلام، دنيا، دنياى جديد، ديپلمات، ستاره اسلام، ستاره تهران، سحر، صداى مليون، فردا، كيهان پانوراما (به زبان فرانسه)، مسلك، مشعل آزادى، ناهيد، ندائى حق، نغمه دنيا، نهيب آزادى، وظيفه، هوشمند، مرد مبارز، پيك ايران، ندائى سپهر، بورس، اتحاد مى، خدنگ، روح آزادى، سياسى، يزدان، ايران ما، وزين، انتقام، تلخ و شيرين.

تهران - ۲۷ مجله هفتگى: آسيابى جوان، آيينه، اخبار هفته، اطلاعات بانوان، اطلاعات كودكان، اطلاعات هفتگى، اميد ايران، ايران جاويد، تربيت بدنى، ترقى، تهران اكونوميسن، تهران مصور، جوانمردان، جهان نو، خواندنيها، خوشه، روشنفكر، سپاهان، سپيد و سياه،

ستاره سينما، سخن پزشكى، فردوسى، كيهان بچه ها، كيهان ورزشى، ماه نو، مشير، هنر و سينما.

تهران - ۲۳ مجله ماهانه: آموزش و پرورش، ارمغان، بنياد فرهنگ، بهداشت روانى، پيام نوين، تندرست، جهان پزشكى، دانشكده ادبيات، راديو ايران، راهنماى كتاب، سپيده فردا، سخن، فيلم و زندگى، كاوش، گزارش دو ماهه كميسيون مى يونسكو در ايران، گل رنگ، مجله بانگ مركزى ايران، مجله موسيقى، معماری نوين، موسيقى راديو، نقش و نگار، نور عالم، يغما.

تهربز - يك روزنامه يوميه: عصر تهربز.
تهربز - شش روزنامه هفتگى: آذر آبادگان، اختر آذربايجان، پيام آذربايجان، تهربز، توحيد افكار، مهد آزادى.

تهربز - چهار مجله ماهانه: بهداشت ما، دانشكده ادبيات تهربز، دانشكده پزشكى، تهربز نقشه.

شيراز - شش روزنامه هفتگى: بهار ايران، پارس، پيك خجسته، جهان نما، گلستان، اجتماع مى.

شيراز - دو مجله ماهانه: بهداشت روان، دانشكده ادبيات شيراز و يك نيمه ماهى به نام: پيام آسمانى.

مشهد - يك روزنامه يوميه: خراسان.

مشهد - ۱۳ روزنامه هفتگى: آزادى، آفتاب شرق، آهنگ خاور، ايران نما، رستاخيز، زرین، ناطق خراسان، نبرد ما، نوای خراسان، نور ايران، نور خراسان، هيرمند، خراسان بانوان.

مشهد - دو مجله ماهانه: فرهنگ خراسان، نامه آستان قدس.

اصفهان - ده روزنامه هفتگى: اوليا، حيات اصفهان، خبرهاى روز، راه نجات، سپنتا، ستاره اصفهان، عرفان، گوهرمرد، مجاهد، مكرم.

رشت - شش روزنامه هفتگى: بازار، بدرمنير، سايبان، طالب حق، فكر جوان، روئين.

قم - سه روزنامه هفتگى: استوار، سرچشمه، مجموعه حكمت.

قم - يك مجله ماهانه: مكتب اسلام.

كرمانشاه - پنج روزنامه هفتگى: خاك خسرو، خسروى، سعادت ايران، شاهد غرب، كرمانشاه.

همدان - پنج روزنامه هفتگى: مبارزه همدان، ناطق، ندائى اكباتان، ندائى ميهن، نهيب غرب.

كرمان - سه روزنامه هفتگى: اندیشه، فاتح، هفت راد.

لاهيجان - سه روزنامه هفتگى: فرياد لاهيجان، گيلان شرق، پيام مى.

قزوین - دو روزنامه هفتگى: صداى قزوین، نور قزوین.

يزد - سه روزنامه هفتگى: طوفان يزد، ملك، ناصر.

اهواز - سه روزنامه هفتگى: اخبار خوزستان، فرياد خوزستان، نوای ملت.

خرمشهر - یک روزنامه هفتگی: اخبار خوزستان.
 آبادان - یک روزنامه هفتگی: پرچم خاور میانه.
 شهرضا - یک روزنامه هفتگی: ندای شهرضا.
 اردبیل - یک روزنامه هفتگی: تیر.
 نیشابور - یک روزنامه هفتگی: رعد خراسان.
 سبزوار - یک مجله ماهانه: مجله بیهق.
 تربت حیدریه - یک روزنامه هفتگی: ستاره قطب.
 اراک - یک روزنامه: اراک.
 بندر پهلوی - دو روزنامه هفتگی: صدای بازار، ستاره سهیل.

ساری - دو روزنامه هفتگی: اثر، نهضت.
 بابل - یک روزنامه هفتگی: اعتراف.
 سنندج - یک روزنامه هفتگی: ندای غرب.
 رضائیه - یک روزنامه هفتگی: پیام رضائیه.
 مراغه - یک روزنامه هفتگی: ندای رهنما.
 فومن - یک روزنامه هفتگی: ندای فومن.
 بروجرد - یک روزنامه هفتگی: بروجرد.
 کاشان - یک روزنامه هفتگی: شفق کاشان.
 قصر شیرین - یک روزنامه هفتگی: شاه ایل.

پی نوشت:

این مقاله از کتاب ایران‌شهر از انتشارات کمسیون ملی یونسکو در ایران نقل شده است.

1. Patrie
2. B. Louis deNorman
3. Echo dePerse
4. Dr. Morel
5. Alliance Francaise

مطبوعات فارسی در خارج از ایران

اکنون در دهلی نو یک مجله فارسی به نام آهنگ و در کراچی سه مجله فارسی به نامهای هلال و سروش و صدای پاکستان از طرف رادیو کراچی منتشر می‌شوند.

ناشران کتب

ابن سینا: تهران، چهارراه مخبرالدوله.
 بنگاه صفی علیشاه: تهران، خیابان صفی علیشاه.
 بروخیم: تهران، خیابان فردوسی.
 کتابخانه دانش: تهران، شماره ۲۱۳ خیابان سعدی.
 انجمن ناشران کتاب ایران: تهران، صندوق پستی ۱۰۳۰.
 بنگاه فرانکلین: تهران، خیابان شیراز.
 بنگاه ترجمه و نشر کتاب: تهران، خیابان نادری.
 کتاب فروشی اقبال: تهران، خیابان شاه‌آباد.
 کتاب فروشی زوار: تهران، خیابان شاه‌آباد.
 کتاب فروشی امیرکبیر: تهران، خیابان شاه‌آباد.
 کتاب فروشی گوتمبرگ: تهران، خیابان منوچهری.
 کتاب فروشی اسلامیة: تهران، خیابان بوذرجمهری شرقی.
 کتاب فروشی حاجی محمدعلی علمی: تهران، خیابان ناصرخسرو.
 کتاب فروشی علی اکبر علمی: تهران، خیابان شاه‌آباد.
 کتاب فروشی بارانی: تهران، خیابان شاه‌آباد.
 کتاب فروشی معرفت: تهران، خیابان لاله‌زار، پشت شهرداری.